

Afgeven goedkeurende verklaring terwijl fraudeonderzoek niet is afgerond

A. Dieleman RA en mr. drs. J.F. Garvelink¹

Noot over een uitspraak van de Accountantskamer, waarbij een accountant de maatregel van berisping krijgt opgelegd in verband met het afgeven van een goedkeurende verklaring, terwijl een aangevangen forensisch onderzoek naar fraude nog niet was afgerond.

In deze uitspraak van de Accountantskamer² krijgt een accountant een berisping, omdat hij bij de controle van de jaarrekening van een vereniging onvoldoende opvolging gaf aan fraudesignalen. De accountant gaf ruim een week nadat hij op de hoogte raakte van een ingesteld forensisch onderzoek een goedkeurende verklaring af. Hij had op dat moment geen kennis genomen van de inhoud van de verstrekte opdracht en heeft de uitkomsten van het forensisch onderzoek niet afgewacht.

1. Samenvatting feiten

De accountant tegen wie de tuchtklacht wordt ingediend controleert de jaarrekening over boekjaar 2017 van een vereniging. De vereniging heeft een algemeen bestuur en een tweehoofdige (niet-statutaire) directie. Klager was één van die twee directieleden. In december 2017 en januari 2018 heeft klager bij het algemeen bestuur van de vereniging melding gemaakt van beweerdelijke integriteitsproblemen met betrekking tot zijn mededirecteur. De voorbeelden die in de uitspraak worden genoemd (r.o 2.6) zijn:

*“Tekensbevoegdheid [mededirecteur]
Rekeningen boven € 10.000,- moeten mede door
[klager] getekend worden. Er zijn gedurende*

langere tijd meerdere rekeningen (ver) boven dit bedrag alleen door [mededirecteur] getekend en betaald. Kopie factuur met paraaf [mededirecteur] en stempel betaald beschikbaar (...).

*Verklaring leverancier
Schriftelijke verklaring van een leverancier waaruit blijkt dat [mededirecteur] betreffende leverancier heeft gevraagd om rekening te crediteren om werkelijke kosten voor een project “te maskeren”. Brief beschikbaar. (...)*

Op 26 februari 2018 begint de accountant met de controle van de jaarrekening over boekjaar 2017. Op 5 maart 2018 is hij gebeld door klager, die hem zijn meldingen aan het algemeen bestuur over de integriteit van zijn mededirecteur vervolgens heeft toegezonden. De accountant laat daarna de volgende aanvullende controlewerkzaamheden uitvoeren:

- alle facturen groter dan EUR 10.000 worden gecontroleerd;
- de accountant bespreekt de autorisatie en tekeningsbevoegdheid met de andere directeur (tegen wie de integriteitsissues waren gemeld),³ de penningmeester en het interim hoofd financiën.⁴

Op 19 maart besluit het algemeen bestuur een forensisch onderzoek te starten naar de tekenbevoegdheden van rekeningen en overeenkomsten en de verantwoording van specifieke kosten. De betrokken accountant wordt hierover de volgende

1. Anton Dieleman is accountant (directeur vaktechniek) bij Mazars in Rotterdam en lid van de redactie van *Tijdschrift voor Jaarrekeningenrecht*. Jan Garvelink is advocaat te Amsterdam.
2. Accountantskamer 3 april 2020, ECLI:NL:TACAKN:2020:34.

3. Dat de accountant het ook met de beschuldigde directeur bespreekt is overigens niet vreemd, al was het maar vanuit het perspectief van hoor en wederhoor.
4. Interessant detail is dat het interim hoofd financiën is gedetacheerd vanuit een netwerkorganisatie van het accountantskantoor. Dit laatste is voor onze noot niet primair relevant, maar wij bespreken het hierna kort als intermezzo.

dag – tijdens het bespreken van het concept-accountantsverslag – geïnformeerd. Klager stuurt de accountant nog een e-mail met twijfels over het concept-accountantsverslag. De accountant reageert met de mededeling dat hij achter zijn bevindingen staat. In het accountantsverslag is met betrekking tot de fraude (signalen) de volgende tekst opgenomen (r.o 2.16):

*'Fraudemogelijkheden
(...) Ons is op basis van de uitgevoerde werkzaamheden niet gebleken dat zich afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten hebben voorgedaan. Tevens heeft de directie ons bevestigd dat zich geen fraudegevalen hebben voorgedaan.'*

Op 28 maart 2018 geeft de accountant een goedkeurende verklaring af bij de jaarrekening 2017. De klacht omvat de volgende onderdelen:

1. het niet, dan wel onvoldoende, onderzoeken van de door klager overgelegde aanwijzingen voor financiële onregelmatigheden;
2. het willens en wetens opnemen van een onjuiste verklaring in het accountantsverslag;
3. het zich onvoldoende vergewissen van de juistheid van het afgeven van een goedkeurende verklaring;
4. het onvoldoende vermijden van de schijn van belangenverstrengeling.

De Accountantskamer verklaart de klacht op alle onderdelen gegrond en legt de maatregel van berisping op. Belangrijke elementen uit de motivering zijn de volgende:

- de accountant heeft de mededeling van het algemeen bestuur dat een forensisch onderzoek zou plaatsvinden voor kennisgeving aangenomen. Hij heeft niet onderzocht welke opdracht aan de forensisch accountant was verstrekt en of het onderzoek van invloed kon zijn op de controlewerkzaamheden (r.o 4.3);
- de accountant heeft de uitkomsten van het forensisch onderzoek niet afgewacht, maar voordat het onderzoek was afgerond een goedkeurende verklaring bij de jaarrekening verstrekt (r.o 4.3);
- het verweer van de accountant dat de uitkomsten van het fraudeonderzoek niet konden leiden tot een afwijking van materieel belang faalt. Een accountant moet bij signalen van fraude altijd rekening houden met een afwijking, ongeacht of deze van materieel belang is of niet (r.o 4.4).

2. Intermezzo bevestigingsbrief en onafhankelijkheid

Als intermezzo gaan we kort in op twee andere gegrond verklaarde onderdelen van de klacht.

2.1. Bevestigingsbrief

In de bevestigingsbrief is verklaard dat geen sprake is van fraude.⁵ Deze bevestigingsbrief is niet ondertekend door een lid van de directie, maar door de voorzitter van het algemeen bestuur. De accountant krijgt het verwijt dat hij in het accountantsverslag heeft vermeld dat de directie (via de bevestigingsbrief) heeft bevestigd dat geen sprake is geweest van fraude. Dit acht de Accountantskamer in strijd met het fundamentele beginsel van vakbekwaamheid en zorgvuldigheid. De accountant had hier beter op zijn woorden moeten passen. De Accountantskamer vindt het gebruik van het woord 'directie' zelfs misleidend. Dat laatste lijkt ons sterk: het accountantsverslag is normaliter uitsluitend voor intern gebruik en zal hier aan het algemeen bestuur zijn gericht, omdat uit de uitspraak niet blijkt dat ook een toezichthoudend orgaan bij de vereniging is ingesteld.⁶ Dat bestuur ondertekende zelf de bevestigingsbrief dus kan daardoor bezwaarlijk zijn misleid. Meer in het algemeen is 'misleidend' een zeker voor de tuchtrechter nogal beladen civielrechtelijke term. Het hanteren daarvan zou meer onderzoek vergen dan de tuchtrechter normaliter doet.

De uitspraak gaat hier niet op in, maar de vraag komt intussen bij ons op of in dit kader een door het bestuur ondertekende bevestigingsbrief wel als 'voldoende en geschikte controle-informatie' kwalificeert. Standaard 580 van de Nadere Voorschriften Controle- en Overige Standaarden (NV COS) ('Schriftelijke bevestigingen') noemt het management als eerste in aanmerking komende orgaan dat de bevestiging moet verstrekken. Het 'management' is normaliter de directie. Dat ligt ook voor de hand. De bevestigingsbrief moet voor de accountant voldoende en geschikte controle-informatie opleveren en moet daarom juist worden verstrekt door het orgaan van de rechtspersoon dat hierover de meest relevante informatie kan verstrekken. Naar het ons voorkomt is dat in deze casus de directie. Een bestuur moet over genoeg kennis van de organisatie beschikken om de bevestigingsbrief af te kunnen geven: of dat hier zo was, blijkt niet uit de uitspraak.

5. De bevestigingsbrief (ook wel *Letter of Representation* of LoR) is – kort gezegd – een schriftelijke bevestiging van de leiding van de entiteit dat alle relevante informatie aan de accountant is verstrekt. De accountant moet de door de leiding getekende brief altijd ontvangen voor afgifte van de verklaring. De bevestigingsbrief is geregeld in NV COS 580.

6. Zie over de interne status en verspreiding van het accountantsverslag recent de noot van J.B.S. Hijink bij CBb 17 september 2019, *JOR* 2020/1, en A. Dieleman, 'Onrechtmatig gebruik concept-accountantsverslag', *TvJ* 2020, nr. 1.

2.2. Onafhankelijkheid

Het onafhankelijkheidsvraagstuk⁷ (het interim hoofd financiën is gedetacheerd vanuit een netwerkorganisatie van het accountantskantoor) heeft de accountant besproken met de compliance officer binnen zijn accountantskantoor en de mede-directeur. Daarbij is geconcludeerd dat het hoofd financiën geen invloed op de jaarrekening had.

Effectief komt het hier neer op de vraag of de diensten die door de gedetacheerde medewerker worden verleend (naast de controle van de jaarrekening door de accountant tegen wie de tuchtclacht is ingediend) van materiële invloed waren op (in dit geval) de jaarrekening.⁸ Dat is bepaald in art. 19 Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO). De Accountantskamer verwijst daarbij naar NBA Praktijkhandreiking 1131, waar inderdaad een praktisch (zij het niet bindend) stroomdiagram is opgenomen.⁹

Hier oordeelt de Accountantskamer dat aan dit criterium van materiële invloed is voldaan, al is de motivering niet heel duidelijk. Zo zijn het zich 'bezig houden met de financiële administratie' en het 'opstellen van een balansdossier' niet de relevante criteria. De norm waaraan getoetst moet worden is art. 20 ViO.

De Accountantskamer spreekt geen oordeel uit over de vraag of sprake is van routinematige of niet-routinematige werkzaamheden, maar volstaat met de constatering dat de werkzaamheden van materiële invloed waren op de jaarrekening. Met betrekking tot het onderscheid tussen routinematige en niet-routinematige werkzaamheden geldt het volgende op basis van de ViO. Als de werkzaamheden een niet-routinematig karakter hebben (en van materiële invloed zijn op de jaarrekening) leidt dit op basis van art. 20 lid 1 ViO tot een verbod om de controle van de jaarrekening uit te voeren. Is sprake van werkzaamheden die van materiële invloed

zijn en een routinematig karakter hebben, kan de bedreiging van de onafhankelijkheid die hierdoor ontstaat met een maatregel worden weggenomen (art. 19 ViO). Omdat, naar het oordeel van de Accountantskamer, sprake is van werkzaamheden die van materiële invloed¹⁰ zijn op de jaarrekening had de accountant ten minste een maatregel moeten treffen.

3. Toetsingskader accountant bij fraude

Om de uitspraak van de Accountantskamer goed te kunnen beoordelen is het nuttig aandacht te besteden aan de wijze waarop een accountant moet omgaan met fraude, dan wel een redelijk vermoeden van fraude. We verwijzen daarbij naar eerdere publicaties, waarin de auteurs zijn ingegaan op de rol van de accountant bij mogelijke fraude of corruptie.¹¹ Daarin is aangegeven dat het landschap onoverzichtelijk is, de regelgeving complex en de praktijk weerbarstig.

We bespreken de casus vanuit de situatie (zoals hier het geval is) dat de accountant mogelijke signalen voor mogelijke fraude heeft ontvangen. De bepalingen hiervoor zijn opgenomen in Standaard 240 (*De verantwoordelijkheden van de accountant met betrekking tot fraude in het kader van een controle van financiële overzichten*). Ook behandelen we hier de bepalingen uit de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) en het Besluit toezicht accountantsorganisaties (Bta). Die laatste zijn voor de onderhavige casus niet relevant¹² maar de Wta/Bta-route geeft wel nuttige aanwijzingen die de accountant ook in situaties buiten het Wta-domein kan hanteren.

3.1. Standaard 240 NV COS

Standaard 240 NV COS moet in het licht van de andere controlestandaarden worden gelezen en dan in het bijzonder Standaard 200 NV COS, paragraaf 5. Die bepaalt dat *'de accountant als basis voor zijn oordeel een redelijke mate van zekerheid moet verkrijgen over de vraag of de financiële overzichten als geheel vrij zijn van een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude of van fouten'*. Standaard 240 NV COS werkt dit nader uit en vraagt (kort weergegeven) van de accountant om frauderisicofactoren bij de planning van zijn controle in aanmerking te nemen en – als zich een signaal van fraude voordoet –

7. Onafhankelijkheid speelt alleen bij controle- en andere assuranceopdrachten (en is dus niet een fundamenteel beginsel, vergelijk art. 2 VGBA). Onafhankelijkheid is geregeld in een aparte verordening, de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO). Onafhankelijkheid komt er – kort gezegd – op neer dat de accountant niet in een positie mag komen dat zijn oordeelsvorming beïnvloed kan worden. Het begrip is niet identiek aan het fundamentele beginsel van objectiviteit.

8. Waarbij de mededirecteur heeft verklaard dat de werkzaamheden een routinematig karakter hadden.

9. Voor zover bij lezing van r.o. 4.12 de suggestie zou ontstaan dat de praktijkhandreiking de norm is (dat zal niet bedoeld zijn) zou dat overigens onjuist zijn. De norm is de ViO: de tuchtrechter toetst volgens vaste jurisprudentie niet rechtstreeks aan praktijkhandreikingen. Vergelijk CBb 20 september 2017, ECLI:NL:CBB:2017:364, r.o.: 4.2. Zie voor een bespreking van dit onderwerp: de annotatie van J.F. Garvelink onder HR 17 mei 2019 (Zorgplicht accountant jegens derde), *Ondernemingsrecht* 2020/58, p. 316-317.

10. Dat de daarbij door de Accountantskamer gehanteerde criteria niet die van de ViO zijn is hierboven al toegelicht.

11. A. Dieleman, 'Onduidelijke en complexe regelgeving voor een accountant die met fraude wordt geconfronteerd', *TvJ* 2019/6 en J.F. Garvelink, 'Corruptie in de jaarrekening en de controle daarvan door de accountant', in: *Vereniging Jaarrekeningenrecht, Bundel 2016-2018*, Deventer: Kluwer 2018, p. 127-149.

12. De Wta geldt alleen bij wettelijke controles. Er is hier sprake van een vereniging waarvan de controle van de jaarrekening – naar wij aannemen – niet kwalificeerde als wettelijke controle.

om verder onderzoek te verrichten. Indien zich een dergelijk signaal van fraude voordoet gaat ook de materialiteit naar een zeer laag niveau. De gedachte hierachter is dat fraude altijd een bewust element in zich draagt, zodat een signaal van fraude ook kan betekenen dat op andere vlakken sprake is van fraude. Daarnaast is het acceptatieniveau voor fraude waarbij de directie betrokken is aanzienlijk lager dan voor 'gewone' fouten.¹³

Standaard 240 NV COS zwijgt helaas over de handelwijze van de accountant bij fraude en de consequenties voor de controleverklaring. Die consequenties zijn in belangrijke mate afhankelijk van de controle-informatie die de accountant over de fraude verkrijgt en de acties die het management neemt.

3.2. Artt. 26 Wta en 37 Bta

Omdat Standaard 240 NV COS op het moment dat het spannend wordt dus zo weinig aanknopingspunten geeft, is het nuttig (kort) aandacht te besteden aan de procedure die in art. 26 Wta en artt. 36-38 Bta wordt voorgeschreven.¹⁴ Het Wta-traject staat los (of lijkt los te staan) van de route die Standaard 240 NV COS voorschrijft. Standaard 240 NV COS is gericht op de controle-aanpak en de controleverklaring; de Wta-bepalingen zien vooral op het redresseren van de fraude en het voorkomen van herhaling en richten zich niet op de jaarrekening en de controleverklaring. Het is dus denkbaar dat er geen gevolgen zijn voor de jaarrekening, maar de accountant wel moet aandringen op het redresseren van vermoede fraude en het voorkomen van herhaling.¹⁵

De genoemde Wta- en Bta-artikelen regelen de meldplicht voor de accountant indien sprake is van een redelijk vermoeden van fraude. Een melding is niet vereist indien (kort weergegeven) de cliënt onderzoek uitvoert en vervolgens maatregelen neemt om 1) de gevolgen van de fraude (voor zover mogelijk) te redresseren; en 2) herhaling te voorkomen. En de Bta-procedure (daar bedoeld om de melding te voorkomen) biedt een goed handvat voor situaties in het geval dat bij een opdracht die niet kwalificeert als een wettelijke controle – dus buiten het Wta-domein – sprake is van een redelijk vermoeden van fraude. Te meer omdat regelgeving in dat domein (helaas) ontbreekt. Dat maakt het voor accountants niet eenvoudig inzicht te krijgen in hoe te handelen bij een redelijk vermoeden van fraude.¹⁶

13. Hierover valt veel meer te zeggen, maar wij laten dat voor deze noot verder onbesproken.

14. Zoals hierboven aangegeven was dit geen wettelijke controle en is de Wta dus niet van toepassing.

15. Zoals één van ons eerder al schreef wringt dat: J.F. Garvelink, 'Corruptie in de jaarrekening en de controle daarvan door de accountant', in: *Vereniging Jaarrekeningenrecht, Bundel 2016-2018*, Deventer: Kluwer 2018, p. 143.

16. De afdwingbaarheid ontbreekt ook bij controles buiten het Wta-domein, omdat de stok achter de deur

4. Effect op de controleverklaring

Als algemene notie voor de effecten van een eventuele fraude op de controleverklaring is van belang dat je uiteindelijk eigenlijk nooit met zekerheid kunt vaststellen of alle relevante feiten en omstandigheden bekend zijn geworden. Een kenmerk van fraude is verhulling: verhullen is vaak makkelijker dan ontdekken. Het zal dan ook niet zelden voorkomen dat de accountant met een dilemma eindigt (wat weet de accountant en welke verklaring past daarbij). Alleen dan kan een passende controleverklaring worden verstrekt. Dat leidt tot de volgende varianten¹⁷ indien sprake is van (een redelijk vermoeden van) fraude¹⁸:

1. Er is niets (materiëls) aan de hand.¹⁹ Dan kan er gewoon een goedkeurende verklaring worden afgegeven.
2. Er is sprake van fraude en de cliënt neemt de juiste maatregelen om zoveel als mogelijk de fraude te redresseren en herhaling te voorkomen (conform art. 37 Bta). Voor zover dat vereist zou zijn is in de jaarrekening een adequate toelichting opgenomen.²⁰ De accountant kan dan een goedkeurende verklaring geven. Het toevoegen van een paragraaf ter benadrukking van aangelegenheden waarin wordt verwezen naar de toelichting op de fraude in de jaarrekening lijkt ons dan voor de hand te liggen (Standaard 706).
3. Het onderzoek loopt nog. Duidelijk is dat dat niet op afzienbare termijn klaar zal zijn. De accountant laat zich informeren over de bevindingen tot dat moment. In het onderzoek is op dat moment niet gebleken van fraude. In de jaarrekening wordt toegelicht dat er een onderzoek loopt en dat er nog geen uitkomst is. Voor de controleverklaring kan dit twee dingen betekenen. Het eerst opkomende scenario is dat de

(melding aan de politie) ontbreekt.

17. We merken voor de duidelijkheid op dat we hiermee niet beogen te zeggen dat er geen andere varianten of scenario's denkbaar zijn: de te kiezen oplossing zal steeds nauw samenhangen met de casus en de accountant komt ter zake – binnen redelijke grenzen – ook beoordelingsvrijheid toe.
18. Zie de hierboven aangehaalde bijdrage van Garvelink, 'Corruptie in de jaarrekening en de controle daarvan door de accountant', in: *Vereniging Jaarrekeningenrecht, Bundel 2016-2018*, Deventer: Kluwer 2018, p. 144 e.v. waar vrij uitvoerig wordt ingegaan op een aantal mogelijke scenario's. Zie ook V. Kerklaan RA, 'Controleleer van een 'agentenbetaling'', *de Accountant* 17 maart 2017.
19. Bij een bestuursfraude zal dat niet zo snel het geval zijn, maar als het speelt op het niveau van de boekhouder van een kleindochtermaatschappij is de kans juist weer heel klein dat het een materiële onjuistheid op zou kunnen leveren. Het zal altijd maatwerk zijn.
20. De verslaggevingsregels bevatten geen expliciete verplichting om fraude toe te lichten. Of in de gegeven omstandigheden een toelichting moet worden verstrekt zal afhangen van aard en omvang van de fraude, de mate waarin die is geredresseerd en het belang voor het getrouwe beeld.

accountant – doordat het onderzoek nog niet is afgerond – niet beschikt over voldoende en geschikte controle-informatie dat geen sprake is van fraude. Dat leidt tot een controleverklaring van oordeelonthouding – met name omdat het om fraude gaat die al snel van diepgaande invloed zal zijn als gevolg van het lage materialiteitsniveau (op grond van kwalitatieve overwegingen). Het kan ook zijn dat, ondanks het feit dat het onderzoek nog loopt, de accountant kan concluderen dat het risico dat een fraude van materiële omvang nog zal leiden tot de conclusie dat de jaarrekening als geheel geen getrouw beeld zal geven voldoende beperkt is. Dan kan een goedkeurende controleverklaring worden verstrekt. In die laatste situatie zal eveneens een paragraaf ter benadrukking van aangelegenheden in de controleverklaring worden opgenomen.

4. Het onderzoek leidt niet tot voldoende en geschikte controle-informatie over de aard en omvang van de fraude. Dit betekent dat de accountant geen goedkeurende verklaring kan verstrekken. In de praktijk zal dit eveneens leiden tot een controleverklaring van oordeelonthouding of een verklaring met beperking.
5. De cliënt weigert mee te werken aan verder onderzoek en herstel. In dat geval resteert voor de accountant naar onze mening maar één optie: het (tussentijds) beëindigen van de opdracht. Het afgeven van een verklaring is dan uiteraard niet (meer) aan de orde.

5. Een paar inleidende beschouwingen op de uitspraak

Terug naar de uitspraak van de Accountantskamer. We geven eerst wat algemene beschouwingen voordat we concreter op de casus ingaan.

Er is hier duidelijk sprake van een conflict binnen een tweehoofdige directie. De een beschuldigt de ander van fraude, maar het is duidelijk dat die beschuldiging niet het enige is dat er speelt; er lijkt een breed verschil van inzicht te zijn.

Dat betekent dat de accountant hier twee signalen krijgt: een signaal dat er mogelijk fraude is en een signaal dat hij die mededeling met voorzichtigheid moet benaderen. Een beschuldiging is in een conflictsituatie immers snel geuit. De accountant moet er dan rekening mee houden dat die beschuldiging uit rancune voortkomt en ervoor oppassen dat deze (daardoor) nodeloos de andere directeur en de organisatie beschadigt (bijvoorbeeld door de controle van de jaarrekening uit de rails te duwen).

Naast die constatering passen twee observaties:

- a. dit is primair een probleem van de onderneming zelf;²¹
- b. er is voor de accountant aanleiding om zich tot de governance-organen (hier het algemeen be-

stuur) te wenden.²²

Dat laatste heeft de accountant gedaan. Voor zover wij uit de uitspraak kunnen afleiden heeft het algemeen bestuur ook actie ondernomen. Kennelijk heeft men zich erin verdiept en een forensisch onderzoek gelast. Tot dusver gaat het goed.

De accountant krijgt vervolgens het verwijt dat hij de uitkomsten van het forensisch onderzoek niet heeft afgewacht, maar voordat het onderzoek was afgerond een goedkeurende verklaring bij de jaarrekening heeft verstrekt. De vraag is dan wat de accountant moest doen, daarbij in ogenschouw nemend dat met name Standaard 240 NV COS (juist als het gaat om situaties waar er een signaal van fraude is) niet uitblinkt in helderheid.

Het is daarbij om te beginnen geen wet van Meden en Perzen dat de accountant de uitkomst van een eenmaal gestart onderzoek moet afwachten voordat hij de controle afrondt. Een dergelijk voorschrift ontbreekt. Afwachten is soms praktisch bezwarend omdat niet helder is wanneer het onderzoek zal worden afgerond en niet eindeloos op de uitkomst daarvan kan worden gewacht. Het is dan ook lastig een algemene regel te formuleren omtrent de vraag of nu moet worden afgewacht of niet: het zal steeds moeten gaan om een inschatting van het risico als er niet wordt afgewacht ten opzichte van het nadeel van afwachten.

In feite spelen hier dus de algemene regels die voor elke controle gelden: risico inschatten, werkzaamheden plannen en de uitkomst daarvan evalueren. Waar het al deze stappen betreft zal het gaan om het risico dat door de fraude een materiële onjuistheid in de jaarrekening zit. De planning zal zich moeten richten op het onderzoeken van de fraude-signalen. Dat onderzoek zou dan controle-informatie moeten opleveren waarop de accountant zich bij zijn oordeelsvorming²³ baseert. Daarnaast moet een fraudesignaal altijd tot de vraag leiden: kan dit een indicatie zijn voor eventuele andere situaties die als fraude kwalificeren?

Normaliter zal een accountant, waar mogelijk, het onderzoek afwachten. Dat is verstandig, al zal niet iedere accountant die luxe hebben. Sommige onderzoeken duren jaren. Je kunt als accountant wel wachten, maar niet oneindig lang.²⁴ Hier lijkt die overweging – gezien de snelheid van handelen van de accountant – evenwel geen rol te hebben gespeeld. Dat brengt ons bij een meer concrete bespreking van de uitspraak.

21. Vergelijk NV COS 240.4.

22. NV COS 260 en NV COS 240.40.

23. NV COS 200.17.

24. Voor een voorbeeld: FD van 10 april 2018 ('Scheepsbouwer Damen nog in onzekerheid over corruptie-onderzoek Fiod').

6. Bespreking uitspraak: verhouding tussen fraudeonderzoek en jaarrekeningcontrole

Hier lijkt de accountant eigenlijk geen belangstelling te hebben voor het forensisch onderzoek. We gaan daar nader op in. De uitspraak is hier feitelijk wel erg summier²⁵ dus we beperken ons tot wat observaties bij wat wij begrijpen dat er gebeurd zou zijn.

6.1. Fraudesignaal?

Als een directeur roept dat zijn mededirecteur een fraudeur is, is dat een signaal waar de accountant rekening mee moet houden. Dat is het eenvoudige deel van deze observatie.

De vraag is wel wat het signaal nu eigenlijk inhoudt²⁶ en in welke context het komt.

Dat signalen in een conflictsituatie met meer scepsis bekeken moeten worden, hebben we hierboven al geïllustreerd. Kijken we dan naar de inhoud van het signaal dan is dat tweeledig:

- de directeur zou facturen boven € 10.000 alleen hebben afgetekend, zonder dat ook de klagende directeur die aftekende; en
- er zou door de aangesproken directeur aan een leverancier gevraagd zijn een factuur te crediteren om ‘*werkelijke kosten voor een project te maskeren*’.

Uit de uitspraak zelf blijkt (r.o. 2.11) dat er geen verplicht twee handtekeningensysteem was voor facturen boven € 10.000. Zelfs als dat zo zou zijn, zou je nog de vraag kunnen stellen of het niet nakomen van een twee handtekeningensysteem meteen een fraude-signaal is. Op zichzelf beschouwd lijkt het ons wel heel dun om daar meteen een fraudesignaal in te zien.

Het verzoek om een factuur te crediteren komt in de uitspraak überhaupt niet meer terug; meer in het algemeen is het verzoek aan een derde iets te crediteren niet direct een fraudesignaal.

Het zou dus kunnen dat de accountant hier heeft ingeschat dat het met het fraudesignaal wel meeviel. Dat is ook een logische stap op basis van de in dit verband aan de orde zijnde NV COS. Als de accountant op basis van een onderzoek naar de informatie van klager voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgt om te concluderen dat er geen sprake is van een echte aanwijzing voor fraude, maar (bijvoorbeeld) van onderlinge rancune, hoeft hij geen verdere werkzaamheden gericht op fraude uit te voeren. Dat zou hij dan wel (goed onderbouwd) in zijn dossier hebben moeten vastleggen.

25. We kunnen niet goed zien of het dossier van de accountant summier was of juist uitvoerig (en op welke wijze de afwegingen zijn vastgelegd) en we overzien ook niet welk verweer precies is gevoerd, dus daarvan blijven we weg.

26. Ook hier is de uitspraak wel erg summier.

Als het bestuur vervolgens niettemin besluit een forensisch onderzoek uit te voeren, ontstaat feitelijk een nieuw fraudesignaal op basis waarvan de accountant moet acteren. Wij overzien op basis van de gepubliceerde uitspraak niet hoe dat traject precies is verlopen. Wij zullen hieronder toelichten waarom wij denken dat de accountant het forensisch onderzoek niet links kon laten liggen.

6.2. Geplande werkzaamheden

De Accountantskamer heeft zeer recent uitvoerig uiteengezet hoe de accountant in een situatie van mogelijke fraude moet handelen.²⁷ Wij signaleren die uitspraak hier zonder hem te bespreken.

Wat we in deze casus zien is dat de accountant inderdaad zelf extra controlewerkzaamheden heeft uitgevoerd naar aanleiding van de fraudesignalen. Hij heeft onderzoek gedaan naar de autorisaties en ‘uitgebreid cijfermatig onderzoek’ naar de facturen. De Accountantskamer vindt dat te weinig, maar motiveert inhoudelijk niet waarom. De opmerking dat een forensisch onderzoek diepgravender is volstaat daartoe niet. Het criterium is ten eerste niet of er diepgravender onderzoek mogelijk is, maar of het gedane onderzoek volstaat. Bovendien weten we niet welk onderzoek de forensisch onderzoeker zou doen (en dus ook niet of dat meer of anders was).²⁸ Dat gezegd zijnde ligt het wel voor de hand dat een forensisch onderzoek over het algemeen uitvoeriger en diepgaander zal zijn.²⁹ Een controlerend accountant hoeft daartoe overigens niet gebruik te maken van het werk van een forensisch accountant: hij mag het in principe ook zelf doen.³⁰

Uit al het wel verrichte werk is kennelijk niets bijzonders gekomen. Ook het algemeen bestuur is kennelijk van mening dat er niets aan de hand is (en post hoc blijkt ook dat de forensisch accountant niets aantreft). De vraag die dan beantwoord moet worden is of de accountant, alles overziend, voldoende en geschikte controle-informatie had om het controlerisico³¹ naar een voldoende laag niveau te brengen en op grond daarvan redelijke conclusies te trekken. Dat is het criterium.³²

27. Accountantskamer 17 juni 2020, ECLI:NL:TACAKN:2020:42, r.o. 4.11. Het gaat om de SHV/Econosto-zaak. Om daar recht aan te doen zou een zelfstandige bespreking in een separate noot nodig zijn.

28. Zoals we hieronder uitleggen had de controlerend accountant zich daar in onze ogen wel van moeten vergewissen.

29. Het verschijnsel ‘forensisch onderzoek’ is niet gedefinieerd en komt in allerlei vormen en maten: het hangt in de regel heel erg af van de specifieke opdracht. Wat die hier was overzien wij niet.

30. Uiteraard voor zover hij daartoe in staat is: voor complexere casusposities kan het zijn dat de controlerend accountant deskundigheid tekort komt.

31. Hier het risico op het niet ontdekken van materiële onjuistheden in de jaarrekening als gevolg van fraude.

32. NV COS 200.17.

Het is met name daar waar het hier volgens ons mis gaat. Als gezegd was voor de accountant het gegeven dat het algemeen bestuur opdracht voor een forensisch onderzoek had gegeven een nieuwe omstandigheid waarop hij had moeten inspelen. Wij hechten er daarbij met name aan dat de accountant zich zelfs niet heeft vergewist van wat de opdracht aan de forensisch accountant was. Zo kon hij onmogelijk vaststellen of er kans was dat uit dat onderzoek nog relevante informatie naast zijn eigen onderzoek zou komen. De accountant mocht niet het forensisch onderzoek op deze manier de facto negeren; hij kon op deze manier ook nooit zijn afwegingen ter zake behoorlijk maken (en vastleggen, wat in die situatie echt wel nodig was). Het is denkbaar dat de accountant dan van oordeel zou zijn geweest dat hij niet op het onderzoek hoefde te wachten, maar hij had zich die vraag wel eerst moeten stellen.

7. Resumé

De rol die een accountant heeft als sprake is van fraude of een redelijk vermoeden van fraude is onverminderd complex. Juist ook omdat de regelgeving op dit belangrijke vlak de accountant in de steek laat. Wij hebben in deze noot geprobeerd meer duidelijkheid te verschaffen.